

„LÖKÖZVETÍTŐ”: TANDORI DEZSŐ

A történet 1990-ben kezdődik.

Május 2-i levelében T. D. azt írja: „Köszönöm a küldeményt... megnézgettem. Sietve visszaszállítottam. ... Boldogan fordítok rádiójátékot, bár inkább, sokkal inkább, németből. Abban a dologban otthonosabb vagyok.” (Természetesen nem áll rendelkezésemre, amit írtam neki, de nyilván küldtem pár szöveggöndyvet, és nem talált kedvére valót.)

Ugyanazon év augusztus 14-ről: „Szívesen megnéznék ez év végi határidővel valami jó kollokvialis, nekem tájjal, yxz-vel nem nehéz nyelvű angol darabot. / Próbálok írni saját felnőtt darabot! Még egyszer: főleg ez utóbbi: NAGY AJÁNLAT! Lelkesen köszönöm. Ez lesz meg legelébb!”

Majd 1991. augusztus 18-ról: „Lelkesen! Októbertől vagyok a placcon. A télen, decembertől, valami német drámafordításba is kiközvetíthetnél. ... Kéne darabot írnom. Volna, miből. ... Élnék a rég megadott lehetőséggel.”

Ugyanazon év X. 16.: „A télen nekidurálok magam valami újabbnak.”

Nem sokkal azután kaptam kézhez a BBC 1988-as hangjáték-kötetét. A Methuen évenként kiadta (kemény kartonkötésben, borítóval, jó papíron) az előző év legjobb (a Drama Department által legjobbnak szavazott) hangjátékait, melyek közül Dave Sheasbyét (*Apple Blossom Afternoon*) elküldtem (két másik szöveg kíséretében) T. D.-nek.

1991. nov. 26.: „hazaérve Párizsból... a három darabot nézegetve... huh, hol is kezdjem. A „Butler”-t (David Cregan – *A Butler Did It* 1990) most nem veszem se ide, se oda, klassz, persze, s lehet, még ez lenne a legjobb nekem. A *Columbus* (Louis MacNeice) tömérdek rímes-vers-részétől kicsit tartok... nagy elköteleződés, 100 oldal. A lóversenyes: kétfelől közelítem: A./ össze vagyok omolva Párizs után mélyen. Szórtam a 8:1, 10:1, vagy – ha komoly pénzzel teszed, az is jó – 5:1-es elgondolásokat... de meddig? Amíg kidolgoztam őket. S épp mert rendes dohánnyal akartam játszani őket, valami visszaretentett. Egy Fiat Unót lehetett volna hazahozni a nyereségből. Végül 250 franc-t vesztettem, ez lett a 17 nap vége. Nem tragédia, és egy évre való írni-anyagom lett... csak fölveti személyiségem – ha van olyan – lényem, avagy a lapos pénztárcájú mi-tájunkról-való alak helyzetének kérdéseit. A rosseb egye meg. Ez nem heverhető ki könnyen. Kevesen értik, kevesen fogják fel. De gondold meg, HA elkezdted megnyesni, HA teljes odaadásod az ügyé – darabomból tudod! – HA médiumságom érződik e tárgyban (Bécsben, ahol trenyáltam előtte, 50 sillinges alapon hétből hat futamot nyertem, s csak 1-1 lovat játszottam) – ki kell heverni. Majd olvasol még erről rádiójátékot. / A/a. Van sok hangra szóló rádiójáték-tervem. Irtó muris címe is van, s kg, nem, kb. – jaj!, „kg”! A súlyok a lovakon, ez kísért, a hendikep most is – 6 hang, három pár. (2-2, azaz 3 férfi, 3 nő). Januárig meglesz. Evvel semmi baj. / B./ Dec. 8. után itt vagyok megint, vidékre húzódok 1 hétre, esszézni, adóságom van ily ígéretek vidékén. De: a LOVIS – Almavirágkor etc. – darabot erkölcsi (? mi az így?) kötelességem lenne megcsinálni, azaz lefordítani. Mellette szól – : jártam Cheltenhamben, s pont a Gold Cup-on, fogadtam Ladbrokes-nél, -nál, méghozzá Kelso és Southwell ment, 13 futam, s – 1 fontos alapon – mind a tizenháromban volt vagy győzelmem, vagy helyem! Vesztettem 0,50 fontot, mert egyetlen futamban egy másik lovat megnyestem 10 fonttal, abból jött vissza 9,50. Hahaha. Vagy ha nem így, hát kb. Ezt az utóbbit, a 0,50-et csak úgy kitaláltam most, de jó, nem? / Tudom, miről beszél a TANNON etc. De: / magyarul nem tudom! Én Magyarországon összesen EGYSZER voltam kint a galop-

pon... hát vehetek újságot, persze Turfot – még sose vettem! – meg utána is kérdezhetek... mit szólsz? Dec. 8. után válaszolok, hívlak. ... / Aztán: angolul maradnának a lónevek? Almavirágkor, szép cím. De meglövi ezt, ha Apple Blossom... marad. / S a hangulatot elcseszheti, ha mind magyarosítjuk a lóneveket. Pedig kéne. / Tehát: mint lelkiismeretes pali (remélem!) bajban vagyok. Gondolkozz rajta, kérlek, ha van 5 perced rá. / Addig is tanácstalanul, / de barátsága rendületlenségével / ölel / szerény íród és – mondom tanácstalan – fordítód / hát adj tanácsot! Kérlek!”

Természetesen adtam tanácsot: a lónevek magyarosítására szavaztam.

A darab amúgy egy fogadóirodában játszódik, ahol több nagy képernyőjű tévén előben mennek a megfogadható/megfogadott (kutya- és) lóversenyek, kommentárral; e műintézeteket T. D. angliai útjain lelkesen látogatta, és csekély vagyonából olykor fogadott is. A cselekmény: a szombati társaság egyik esett kisember („lúzer”) tagja ötvenötödik születésnapja lévén „halmazati fogadást” köt – négy verseny győztesét kell eltalálnia (különbben bukik) – és nyer. A négy közvetítés természetesen teljes terjedelmében elhangzik (ez a TANNOY), legföljebb időről időre háttérbe szorítja a dialógus.

A fordításról egy 1992. VI. 18-ai levél tudósít röviden: „Rádiójáték: ó, Neked! Vagyis »Neked«... Szóval meg kell írni. Apple Blossom más ügy. Róla még beszélni muszáj. De a saját rádiodarab csak az én becses disznófülűségem (a prózafordítói életkörülmények) miatt halasztódott.”

A fordítás készültéről két fogadócédula tudósít. (Mint látható, T. D. is a lónevek magyarítására szavazott.)

1. NARBOL „Cheltenhami emlék (1991) Salátabár, Purgó Argóóóó / Csávó Cunci! Kakukkoló Kukkoló

2. Ladbrokes: „...kis terepszemle jön júniusban, javítanék. Küldöm.”

A fordítás elkészült, köszönő levelemre a válasz: 1993. I. 4.

„...köszönöm jó szavaidat, I. Szép Ernő ... Mókás lett ez az év vége. 1992-ből a 3 legfontosabb („...” na ja) fordításom egyike lett a Baracknyílás. Címénél egyébként gondolkozhatunk: / Baracknyílás ideje (?) / igen ez jól hangzik, amit odagépeltem, kicsit fura. / Nem korrekt viszont a / Baracknyílás idején. Az nem. / Hát sokkal több lehetőség nincs. ... / Na, a lényeg: betegesnek éreztem, hogy életem egyik legfontosabb művét csak én olvastam, telnek a napok, velem mindenféle baromság esik meg (nem szeretetlenül!), és ez olyanná tesz, ez a nem olvasott mű (melyhez én már (bocs (bocs (bocs))) a rádióhangot is próbálgatom –))) –, és elégedetlen vagyok magammal – ez is igazolja, talán, hogy a darabmagyarítás (nem is mindenütt „fordítás!”) ügyében helyesen gondolom, amit – – –”

Az *Almavirágkor* cím tehát eltűnt a süllyesztőben. (A *Baracknyílás idején* népszerű érzelmes szám volt anno; „Visszatérsz majd újra baracknyílás idején” – énekelte a bús bariton.) És itt fogalmazza meg T. D. először, hogy szívesen eljátszaná a TANNOY (Szpiker, Bemondó) kutyanéhez szerepét.

Mint tőle tudjuk, a Bemondó lassan, fahangon kezd („Cheltenham indul. Bevonulnak. Az eddigi fogadások szerint Rettentő Rózsaszál, a 10-es 3 az 1-hez; Lassiter Meghalsz, a 13-as 4 az 1-hez; Cucumi, a 7-es 6 az 1-hez; Miss Rio, a 3-as 9 az 1-hez; a többiek 10 fölött.”), azután fokozatosan gyorsít, s a végén Szepesi Györgyöt lepipáló extázisban kiáltja: „Már a síkon vannak, még kétszáz méter a célig. Rettentő Rózsaszál vezet, fél hossz az előnye, Kék a Kókény támadja, Kék a Kókény feljön, Kék a Kókény elhúz, Kék a Kókény vezet, Kék a Kókény megnyeri...” A végén pedig szinte kimerülten, lassan, fahangon: „Kék a Kókény első, mögötte második Rettentő Rózsaszál, messze lemaradva Bingó... Győzött a 30-as, második a 10-es, a 23-as a harmadik. Ennyi.”

A fordítás remekül sikerült (túlzás nélkül jobb, mint az eredeti), a darab elfogadtatott, rendezőnek Pócs Sándort kértük föl, annál is inkább, mert T. D. gimnáziumi osztálytársa volt – és egyik versének címzettje. T. D. egyetlen kikötése: ne legyen senki színész a stúdióban, csak mi a technikai helyiségben. Láthatóan fölkészült, hiba nélkül abszolválta mind a négy

közvetítést, pedig a főntebb vázolt dinamika és az általa kitalált lónevek komoly színészi feladatot jelentettek. (Ezekből még néhányat: Bögyörökém, Pikulás, Lacafaca, Babakelengye, Ugrifüles, Articsóka, Szent Szövetség, Aston Vilma, Kocsma Jenny, Suffolk Suttyó.)

A *Baracknyílás délután* 1993. július 19-én hangzott el az alábbi szereposztásban:

Ted: Papp Zoltán

Indián Jane: Csákányi Eszter

Dugig Dave: Helyei László

Fatorony Wesley: Pusztaszeri Kornél

Formaló Povey: Papp János.

Mersey Billy: Ivánka Csaba

Lóverseny-közvetítő: Tandori Dezső

rendezte: Pós Sándor.

*

A becses disznófülűség miatt halasztódó saját rádiódarab története azzal folytatódik, hogy augusztus végén elküldtem rá a szerződést, afféle „kényszerítő passz” gyanánt.

1993. IX. 3.: „Köszönöm a szerződést, oké... A darab: Ti vagytok benne, azaz Te főleg, semmiből nem áll az ügy üdvére meghúzni. ... / Hozzájárulás a fényhez: van egy 4 Non Blondes csajzenekar. ... / Van nekik egy zenéjük: „What’s Up”. Irtózatos jó... és irtózatos ebadta Linda Perry, a leadsinger. No, a darabomhoz ezt a nevezett számot kérem, kellő megszabdalásban.”

(Természetesen nem voltam benne a darabban, melyből akkor még egy sor sem íródott meg...)

Keltezetlen, 1993. őszről: „Mindenfélét megírtam neki, jó Sanyi urunknak ... Mert pl. Julien Renallal se vagyok »azonos«, jó ég, ilyen alapon Mauryval is »azonos« vagyok, de Topo csak egy a hat szereplőből, szerepből stb. Még az Anarchist Aristocratjukkal se vagyok »azonos«... Ez a többszörös áttétel egyébként (nyilván másutt is) több osztrák prózairó barátomnál »megy«, s fejtegetik is. Nem tartom végcélnak, vagy kidolgozható rendszernek, ellenben ahogy faragódik nálam ez az anyag, épp elkerülhetetlen adottság. ... de mivel színlap van, nyomtatva, ott KÉT színésznek kell látszania, mert TD nem egyenlő Topo D Azaray, ennyire azért tényleg nem!!!”

Nem sokkal később fekete filctollal:

„Darab készül! / 1993 végére kész. A többi le van...” + rajz a hátoldalon és külön lapon is: „Linda Perry kalapja.”

1994. I. 5. fekete filctollal: „...darab készül! Leszek benne közvetítő, a la fordítás-darab. / Februárra nálad a muev (Mauryval és velem s hölgyekkel a centromban). / Vettem Morny-szappant, képzeld!”

1994. VI. 4. fekete filctollal: „Olyanokon lehet töprengeni, hogy én legyen-e hangilag Anarchist...? Legyen-e háttérzajnál több az eredeti angliai lóközvetítés? / Megírom még a magyar lóközvetítést. TD(-AA) foglalkozása lóközvetítőség a rádiónál etc. / Képzetele szüli-e Mauryékat? Ez kiszűrhető. IGEN? NEM? Nem fontos!”

(A darab ekkorra kis híján elkészült.)

1994. VII. 4. „Megvan a hangjáték »feljegyzésekre és lóversenyközvetítésre«, és talán valóban a hang-kavalkád számít, ergo impresszionista... Hm?... Márton, hálám, hogy erkölcsei kényszerrel kihajtottad belőlem, oh, Hunyadi! Bármily keservesen, de talán derűre üdére meglett. / Hang-azonosságok és különbözőségek: / Anarchist-TD-t én vállalom, / A lóközvetítés felét magyarul, hang-váltva, de érezhető azonossággal: én. Hiszen a darabban ez volna a foglalkozásom! / A lóközv. másik fele: ascoti felvételeimből. Jó? Zenét megbeszéljük. / ...Ha egyáltalán elfogadod a darabot!”

(Lelkesen elfogadtam/elfogadtuk.)

Keltezetlen piros-fekete filctollal: „...nem azt mondom, hogy zseni javítások, de melő van bennük. / És: most szabadult fel bennem a rádiójátékíró-amatőr. / Jó, hogy megdolgoztattál! Kösz. / Tényleg sokat okultam.”

1994. VIII. 1. „...e darab, gondolom, végre ALAPVETŐ. Talán stílust teremt mifelénk, legalábbis egy példányban. A hosszan kitarított, mégis ködbe átúszó, de borzalmas élességében bemetsző élek-felületek, az érzelmesnek és a borzalmasnak az önreflexív pakolása stb. ... Mármost itt, azt hiszem, az a jó, hogy ez valami szigorúbb követelménynek is megfelel, a maga primér módján (persze most már le nem nyirbálandó tökéletlenségeivel) ... a ló az előző darabbal „nem szégyenletes” 7. lett a 18-ból, most nyert végre, azt hiszem. Ezzel a darabbal nemzetközi terveim is vannak. Talán egyszer végre mód lesz rá, hogy maga a Magyar Rádió úgy érezze, ez „ajrópai” produkció lehet. Mauryt vállalom. Közvetíteni bárkit megtanítok, nem sok olyan szöveg van.”

Keltezetlen: „Darabom: semmi baj, logikus fejlemény. Nekem kell majd, ha már írtam ilyet, ismertetnem, „mi ez”. / ...Darabnál tisztázni kell. Vagy: azt legalább, hogy meddig ködös. Nézd, merész ügy: tollal tovább, annyira: (kék filctollal) fogadásokon edzve, / nem vagyok nyimnyám/ fiú / MEGRENDEZNÉM én EZT / v. nagyon fontos szerepet / vállalnék benne (egy figurát) / hogy Papp Zolinak belülről magyarázzak. / Ebben benne a válasz. A zenék vágásait is csak én tudom, hol jön jó márcos kontraszt a Roxette-tel, meg minden, különben kaka lehet belőle. / Márton, ajánlatom reális. Móka lenne egy ilyen pályát elkezdni kicsit. ... (fekete filctollal) Kérdés csak: (ismét géppel) Die liebe Zeit! De be lehetne osztani... / Eagle Girlle („Szperó kicsiny sasmadár” volt) és Sir Norman Holttal nyertem, képes voltam 29 futamból többet nem is játszani (angliai irodás és bécsi ügőtő). Hát meg tudnám rendezni. Meg tudnám magyarázni. Nem oly nehéz. / Szia, üdv, veréb-értékroyalistád: d (golyóstollal) Sir Desmond Tote (Mr. Rendezoeh)”

1994. IX. 15. fekete filctollal: „...nagyon úgy fest, nekem kell (a la Sir Desmond Tote-nak) rendeznem Zoli főszereplésével. / Csak / Mikor? / A ló neve Quandó. PPSPP / etc. / MÉG MOS SE / TOM. / De: ahogy most is: (zöld filctollal) HOL LENNE IDŐM / Soros évkönyv / Balkon / Enigma / „Beszélő”-mentés / Ferenc József / Ulysses-könyv”

Írógéppel: „Kedves Márton, csütörtök, még – 15.-e – szép álom (volt), de nem megy. Mint angol zsokének, úgy van szétdarabolva az életem január végéig. ... Nem merem mások munkájáért megse vállalni a felelősséget. Nem volna MIKOR. / ... Nem hinném, hogy a rendezés ügyében annyira megnyugtathatnál, hogy „csékélységnek” lássam. Papp Zoltán színművész tehát! Mindenféle írásos segítséget megadok neki. Nem szöbelit! Az vitatáshoz vezet. Esmémimel, jó vicc, mégis, »eszmémimel« termékeny magányra akarom hagyni őt. Őt-hat flekket írok, Mauryék sztorijait odaadom. / ... Nem, sajnos a rendezés túl sok időt vinne. Várjuk meg a következő... darabomat. Jó? A kihívást állom, de – 1. fentebb.” Fekete filctollal: „16-a reggel: de hátha mégis úgy lehetne... / Még nem döntöttem a vágy felől.”

IX. 24. golyóstollal: „COMMENTARI / akkor / Papp Zoltán rendező úrnak / a darabhoz. / Modern, 30 év körüli / gondolkodású / »könnyűzeneértő« kérek ott a zenéhez.”

X. 10. fekete filctollal: „OK, Zoliban bizalmam / segítem őt »Maury – 2 alapkönyvvel« / pár levélbeli szóval. / Nov. 16–23. közt engem mint közvetítőt / fel lehetne venni, v. mint Julient; köszönöm biztatásod; legközelebbi ilyen darabom tán (segítségeddel!) megpróbálom megrendezni. / Papp Zoli nagyon klassz!”

X. 28. fekete filctollal: „Márton! / Kösz / Zolival óriási voltál! / Nem is hittem... / Ez így igen. / De büszke is vagyok.”

XII. 9. fekete golyóstollal: „Mauryék azóta: / 3x5 flekk újabb »ügy«. / Jaj, hadd kérjek / 1 fénymásolt / pld-t a VÉR és VIR.HAB-ból. / Hála, ha 2 lenne!”

„Jó Sanyi urunk” eleinte, rövid ideig, Pócs Sándor lett volna a félig se kész mű rendezője.

A 4 Non Blondes helyett a Roxette (*Crash! Boom! Bang!*), a Doors (*Break on Through*),

a Radiohead (*Creep*) és a Dawn Penn (*No, no, no – You Don't Love Me And I Know Now*) szerepelt. A főlvételt 1995. januárban készítettük.

Az ascoti lóközvetítéseket feledtük.

T. D. dicsérete túlzott: praktikus tanácsokat nyilván adtam, érdemieket – „instrukciókat”!? – aligha.

A cikket – „mi ez” – a *Rádióújságnak* végül is én írtam meg, egész szellemes lett. („...Persze egy Tandori-hangjátékban nem a vére érdemes figyelniünk, hanem a »virághabra«. A beszélgetések indázására, a cseles utalásokra, a szóviccek szaltóira, a fekete humorú poémokra; a Music Tv zenéire, amelyeket Tandori tervezett a hangzásba, a jelenet-kötő lóverseny-közvetítésekre, melyeket ugyanő ad elő [jobban, mint a hivatások, a Rilke-versre improvizáltat pedig briliánsan.] A krimi – álkrimi csak díszlet...”)

Ami a zenék vágását illeti, T. D. nem tudta, hogy a java hangjáték-műszakiak vágásai („kötései”) mennyire „hangyafasznyi” pontosak.

Hogyan írhattam volt, hogy a rendezés „csekélység”? Még ha axióma is, hogy egy T. D.-t biztatni kell. Talán arra gondoltam, hogy elit hangmérnök-magnós, elit zenei munkatárs, elit ügyelő, kiváló színészek – köztük T. D. erős híve, Papp Zoltán/Zotyá, meg hátvédnek én. Akkor is dőreség volt. Viszont eltöprenghetünk azon, miért érezte úgy T. D., hogy neki kell megrendeznie. „Szeretném magam megmutatni”?

(Ehhez adalék az 1993. I. 4.-i levélből: „...szóval beteges, hogy engem senki se lát, jó, ne lásson, de akkor látszatra se lásson, nem? Ez nekem rossz buli, és kb. mindenféle (nincs üldözésem!) így alakul. Ahol nem akarom láttatni magam, nyaggatnak. Ahol látható vagyok, oda nem néznek, és még a sors is úgy hozza, hogy késleltetődjék a megvalósulásom, holott megvagyok.”)

Talán ugyanezért vállalta volna Anarchist Aristocrat (VI. 4.), Maury (VIII. 1.), illetve Julien (X. 10.) szerepét. (Juliennek és Anarchist Aristocratnak egy-egy jelenete van, a 3. illetve a 4.; Mauryak kettő: a 2. és a 6.)

Talán a nem könnyen született darab annyira a szívéhez nőtt, hogy a megvalósításában is benne akart lenni. Minderről persze Papp Zoltán véleményét is ismerni kellene.

A szöveg megjelent a *Pompeji* 1995/4. számában.

Maga a hangjáték 1995. június 8-án hangzott el a következő – kiváló – szereposztásban:

Anarchist Aristocrat: Végvári Tamás

Topo D Azaray: Ivánka Csaba

Maury: Hegedűs D. Géza

Morny: Vajda László

Jules Renal: Vallai Péter

St. Mondain: László Zsolt

Charlene: Csomós Mari

G. G. Harrison: Takács Katalin

Krisette: Söptei Andrea

Hangtechnikusok: Kosárszky Péter és Maksay Helga.

Ugyanezen évben Varga Viktor kollégám felkérésére T. D. elszavalta – angolul – a Hamlet-nagymonológot mint lóverseny-közvetítést a *Lady Iglbauer cirkusza* című műsorban. A korábbiakra visszatérve: a rádió éppen alkalmas arra, hogy egy T. D. – ha ambivalensen is – láttassa magát. Képzeljük el ugyanőt, amint egy tévé-showban szavalja ugyanezt: abszurdumnak is ijesztő.

További T. D. hangjátékoknak is dramaturgja voltam (*K. u. Confusionarius* 1996, *Nafnaf Prince és Narinji* 1997, *Kirakós hangjáték* 2000). De ezek története már nem volt ilyen regényes.